

**STEL JE EEN WERELD VOOR WAARIN DE
BERLIJNSE MUUR NIET IS GEVALLEN**

PLAN D

SIMON URBAN

ROMAN | SIGNATUUR

Over het boek

Oost-Berlijn, 2011. De val van de Muur heeft nooit plaatsgevonden, Egon Krenz staat 22 jaar aan het roer van de DDR en de staat is bijna failliet. De hoofdstad is een vervallen moloch, verziekt en vervuild. Laatste kans voor het socialisme: economische onderhandelingen met de Bondsrepubliek. Dan wordt een voormalig adviseur van Krenz dood gevonden, en alles wijst op daders uit de gelederen van de Stasi. Wordt hun onschuld niet bewezen, dan is het afgelopen met de DDR. Martin Wegener van de Volkspolizei en zijn West-Duitse collega Richard Brendel gaan op zoek naar de moordenaars.

Met humor en bijtende ironie vertelt Simon Urban een pakkend verhaal over politiek en menselijk verraad. Een roman over wellicht een van de grootste vergissingen van de twintigste eeuw: de Berlijnse Muur.

De pers over het boek

'*Plan D* verrast door zijn enorme kracht, literaire fantasie en briljante creativiteit. De roman bezit een enorme verscheidenheid aan personages, plaatsen, gebeurtenissen, situaties, seks en geweld – het heeft alles wat je je maar kunt wensen in een goede roman noir.' – *Die Zeit*

'Een roman die beslist niet onderdoet voor George Orwells *1984*, behalve dat *Plan D* grappiger is.' – *Ruhr Nachrichten*

'Urban heeft een grote onderneming op zich genomen, maar hij maakt het volledig waar.' – *Frankfurter Allgemeine Zeitung*

'Een Duitse roman noir van wereldklasse.' – *FOCUS Online*

'Een geniaal idee. Grandioos.' – *Deutschlandfunk*

'Adembenemend en razendsnel.' – *Westdeutsche Allgemeine Zeitung*

Over de auteur

Simon Urban (Hagen, 1975) studeerde Duitse taal- en letterkunde in Münster, en na een opleiding aan de Academie voor taal, creativiteit en merkcommunicatie Texterschmiede in Hamburg, volgde hij de studie Creative Writing bij het fameuze Deutsches Literaturinstitut in Leipzig. Met zijn verhalenbundels won hij verschillende prijzen. Urban woont in Hamburg en Techau, en werkt als copywriter bij een toonaangevend reclamebureau.

Wilt u op de hoogte worden gehouden van de romans en literaire thrillers van uitgeverij Signatuur? Meldt u zich dan aan voor de literaire nieuwsbrief via onze website www.uitgeverijsignatuur.nl.

Simon Urban

Plan D

Vertaald door Herman Vinckers

SIGNATUUR

2014

© Schöffling & Co. Verlagsbuchhandlung GmbH, Frankfurt am Main 2011
Oorspronkelijke titel: Plan D
Vertaald uit het Duits door Herman Vinckers
© 2014 Uitgeverij Signatuur, Utrecht en Herman Vinckers
Alle rechten voorbehouden.

Omslagontwerp: Wil Immink Design
Omslagbeeld: David S. Blanco/ Private View
Typografie: Pre Press Media Groep, Zeist

ISBN gebonden editie 978 90 5672 487 0
ISBN e-book 978 90 449 7045 6
NUR 302

Eerste druk, juni 2014
Tweede druk, e-book, juni 2014

Deze vertaling kwam mede tot stand dankzij een subsidie van het Goethe-Institut, dat wordt ondersteund door het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Voor mijn ouders
Ter herinnering aan Günter Schabowski

Wie de geschiedenis niet kent,
is gedoemd haar te herhalen.
– GEORGE SANTAYANA

Woensdag 19 oktober 2011

1

Wegener deed de rits van zijn corduroy broek open, haalde er met twee vingers zijn penis uit en ontspande zich. Een paar tellen was het volkomen stil, toen kletterde de urine op de droge bladeren, schoksgewijs, de straal stopte en werd gevolgd door een nieuwe, die uitgroeide tot een dampende boog, die weer ophield en door een volgende werd afgelost. Wegener ging wijdbeens staan en telde mee. Voor de tiende, elfde, twaalfde keer vormde zich een dunne straal die zich kromde en stilviel, ineens onderbroken, en toen waren het alleen nog maar druppels.

Wie vertrekt van de plaats delict kan echt niet terugkomen met schoenen waar overheen is gepist, had Früchtl altijd gezegd, hoewel hij dat zelf nooit had kunnen voorkomen, en als hij er niet van tevoren over was begonnen, had niemand achteraf iets aan zijn schoenen gezien.

Wegener legde zijn hoofd in zijn nek en keek de nacht in. Het metalen omhulsel van de pijpleiding glom in het maanlicht, een zilveren streep die links en rechts tussen de bomen verdween. Deze streep zou blijven glimmen als je hem zou volgen, als je steeds even ver van de pijp vandaan bleef en het maanlicht in de juiste hoek op het metaal zou vallen, door een wazig doolhof van eikenstammen en betonnen pijlers waarop de pijpleiding rustte, kilometers lang over de ritselende bladeren op de grond, tot aan de sectorgrens.

Deze buis wijst nog altijd de weg naar het Westen, dacht Wegener, deze buis is de goed gevulde draad van Ariadne van het socialisme. En hij moest glimlachen. De hoge heren zouden naar hem luisteren, hun hoofden schudden en zeggen: oppervlakkig gezien, oké, maar als je goed kijkt is het toch wel duidelijk dat deze buis eerder de weg naar het Oosten wijst, diep de Socialisti-

sche Unie in, tot de Oeral, zelfs tot in Siberië, dat is toch een essentieel verschil, uiteindelijk stroomt alleen het gas in westelijke richting, verder niets.

Wegener schudde zijn penis, stopte hem terug in zijn broek en trok de rits omhoog. Diep in het bos straalden de schijnwerpers van de forensische opsporingsdienst; oplichtende, door de boomstammen gedeelde vlakken, waarvan er steeds meer kwamen, die snel tot één groot vlak aaneengroeiden. Halfblind ging hij erop af alsof hij naar het licht aan het eind van een onverlichte tunnel liep, struikelend over takken en struikgewas, tot het licht genoeg was voor een blik op zijn schoenen: twee vlekken op de rechter, een op de linker.

Acht lampen hadden Lienecke en zijn mensen opgesteld, vier aan elke kant van de pijpleiding, die nu niet meer zilverachtig glom, maar er vlekkerig en met mos bedekt uitzag, het grootste van de vele vervallen aanvoerkanalen die Oost-Duitsland in steeds dunnere repen sneden. Achter het klapperende afzetlint stonden de vertegenwoordiger van het ministerie van Energie en zijn veiligheidsbeambten als versteend voor zich uit te kijken. Naast hen stond een generator op een aanhanger te brommen, rode kabels slingerden als gestolde bloedsporen door de bladeren tegen de heuvel op. Lienecke deelde dozen met vuilniszakken uit. Zijn assistenten begonnen meteen als mieren bladeren bijeen te harken, die knisperend in de zakken verdwenen, alsof het politiebureau per direct droge bladeren had verboden. Steeds als hij Lienecke en zijn mensen aan het werk zag, buigend, klimmend, gravend, aflakkend, schrapend, in zakken doend, sortierend, vegend en krabbend, was Wegener blij dat hij met dit soort gepuzzeld niets van doen had en kon vertrouwen op deze lieden, die doorhadden dat geluk en ongeluk afhingen van een druppel zweet, sperma of urine op een schoen en dat onuitputtelijk geduld een bijzondere gave was waar je het ver mee kon schoppen, vooral in de Duitse Democratische Republiek.

Geen van de assistenten sprak tijdens het werk. Ook Lienecke zei niets. Slechts de generator bromde en de bladeren ritselden. Af en toe knapte er een tak. De zes van top tot teen in witte pak-

ken gestoken mannen die in hetzelfde ritme de bodem omwoelden, kwamen op Wegener over als een vreemd soort beheerste dieren die even moeizaam als tevergeefs op zoek waren naar voedsel. Deze leden van de species 'forensische opsporing' begrepen elkaar door middel van onzichtbare signalen, bakenden telepathisch hun terrein af, hadden een geheime choreografie en stapten als een lethargische populatie albino-ooievaars door het bos, synchroon in slow motion, allemaal op een rij, één stap per minuut. Wegener draaide zich om naar de twee mannen in uniform, die tegen hun Phobos geleund stonden te roken en geen enkele interesse leken te hebben in Lieneckes lome ballet. De agenten van de Volkspolizei keken de duisternis in. Vermoedelijk waren ze jaloers op hun collega's die al meer dan een uur geleden met een jager en zijn twee kwijlende honden naar het politiebureau waren gegaan. Ze trokken aan kromme peuken, hun neuzen omgedraaide schoorstenen die de rook naar beneden bliezen, maar die liet zich niet voor de gek houden en kringelde ongestoord omhoog.

Wegener ging op zijn hurken zitten en deed een greep in de droge bladeren. Het had hier al dagen niet geregend. Misschien wel weken niet. De bladverzamelaars zouden waarschijnlijk geen bandensporen vinden. Voetsporen waren nog onwaarschijnlijker. Restte de eeuwige hoop op uitgespuugde kauwgom, laksporen op de bast van een eik en papiertjes met notities die door gaten in broekzakken waren gegleden. Wegener stond weer op en leunde tegen een boomstam. Op zijn horloge was het kwart over negen. Met een beetje geluk konden ze hier om elf uur opbreken. Met een beetje pech ergens tussen één en twee uur.

De inspecteur is vierentwintig uur per dag wantrouwig, had Früchtl gezegd, en de wantrouwige inspecteur vertrekt als laatste. De wantrouwige inspecteur wantrouwt zijn collega's, de forensische opsporing en het slachtoffer van de moord, want hij is wantrouwige nummer één. De wantrouwige inspecteur wantrouwt in de eerste plaats zichzelf. Vertrouwen kun je op God, had Früchtl gezegd, en in ons geval zelfs dat niet.

Lieneckes eenheid rukte nu langzaam op naar de pijpleiding.

Naast de generator groeide een berg propvolle vuilniszakken. De kale bosgrond was een rimpelige bruine huid vol gaten en wortels als aderen, maar zonder kauwgom en papiertjes met notities. Lienecke stak zijn rechterhand op. Zijn mannen knikten. Dit zijn de beelden die als een hamstermolentje door mijn hoofd spoken wanneer ik negentig ben, dacht Wegener, als een oneindige lus, in bed in het bejaardenhuis, als ook de laatste synapsen dichtzitten en mijn speeksel in draden op het beddengoed druipt. Wanneer anderen in hun delirium verstrikt zitten in casselerrib of FDJ-kereltjes, zie ik twee paffende vopo's bij een verlichte zee van bladeren, waarover de Ku-Klux-Klan van het district Köpenick in slow motion aan het dansen is, rondstapt als ritselfende ooievaars, terwijl op de achtergrond een dode bungelt. En de zuster zegt: maar meneer Wegener! En ze strijkt met haar gehandschoende handen over mijn laatste grijze haren, bijna teder, alsof ze helemaal geen handschoen aanheeft, dat is toch allemaal allang voorbij, meneer Wegener, dat was vroeger, uw bos, uw zee van bladeren, uw ballet, uw dode, de dikke vopo's en de vertegenwoordiger van het ministerie van Energie. Dat ligt achter u, ooit speelde dat zeven of tien dagen in uw leven een rol, misschien zelfs een hoofdrol, maar daarna niet meer, nimmer, nooit. Wegener voelde hoe de vermoeidheid hem ineens in haar greep kreeg, zich dof om zijn hoofd wikkelde, een dikke mat van schuimrubber, die alles dempte en alles opslokte. Het liefst was hij meteen tegen de ruwe stam naar beneden gegleden, in de droge bladeren, had hij zich ritselfend opgerold en Lienecke gevraagd de lampen uit te doen, en snel een beetje, alle acht.

Een van de vopo's gromde.

Wegener draaide zich om.

In de verte flikkerden boven de bosweg twee lichtpunten, die langzaam dichterbij kwamen.

Lienecke hief zijn hoofd op, knikte en keek weer naar beneden.

Zijn assistenten braken hun gewroet af en stelden de hoek van de voorste schijnwerpers bij. De lichtkegels schoten de ene na de andere in de richting van de pijpleiding, verlichtten een troosteloos openluchttheater, de show kon beginnen. Er werd een glim-

mende, langgerekte Phobos Prius zichtbaar. Zijn ovale grille fonkelde. Boven de auto lichtte ineens ook het lijk op. Uitgesneden uit de schaduw van de gasleiding, stak het plotseling helder af tegen de zwarte achtergrond van het bos, een slappe, zwevende marionet aan één enkel touwtje. Deze dode keert ons allemaal de rug toe, dacht Wegener, hij hangt weliswaar aan een strop, maar dat wil nog niet zeggen dat hij ook maar iets met de politie te maken wil hebben. Zijn geheim is van hemzelf. Geen zin in nicotineverslaafde vopo's, Lieneckes bladzoekrobots en een hondsmoë speurder. Hier heeft niemand belangstelling voor de ander. Hier heeft iedereen zijn exact afgebakende taak: hangen, roken, staren, zoeken. Heel even werd Wegener zich weer bewust van het bizarre dat elke plaats delict met zich meebracht: het onwezenlijke samengaan van stilstaande tijd en mechanische bedrijvigheid, een mens die tot voorwerp werd, en de gedwongen, willekeurige gemeenschap, waar geen van de aanwezigen ooit in geïnteresseerd was. Het toeval dat de een liet hangen en de ander wroeten, maar dat ook het tegenovergestelde had kunnen opleveren. In de actuele situatie ben ik inspecteur bij de Volkspolizei, dacht Wegener, en de opgeknoopte magere oude man met zijn dure jas, zijden das, gouden horloge en aan elkaar vastgebonden schoenveters is het slachtoffer. Vijfenzeventig, tachtig levensjaren eindigen bij de Müggelsee onder de noordelijke hoofdleiding, om wat voor reden dan ook, en het eeuwige toneelstuk begint van voren af aan, de rechermachinerie, de vragen, de leugens en de vermoedens. Er zijn altijd maar vijf antwoorden mogelijk: natuurlijke dood, ongeluk, suïcide, doodslag en moord. Aan de ene uitkomst heb je net zo weinig als aan de andere, elk resultaat komt altijd te laat, komt hooguit tegemoet aan de eerezucht van een ambtenaar en de pijn van familieleden, maar blijft onbelangrijk.

De springende lichtkegels op de bosweg waren intussen uitgegroeid tot twee koplampen, die de kleine helling af kwamen geroeld, een bocht maakten en verblindden. Een rochelende uitlaat, Wartburg Aktivist, dacht Wegener, oud, maar goed onderhouden. De auto stopte naast de generator. Het gerochel verstomde.

De delegatie van het ministerie keek met grote ogen toe. Twee glimmende aluminium vinnen, een wolk koolzaadolie kwam aangewaaid en de eeuwige stank van oververhit frituurvet, toen doofden de koplampen, de binnenverlichting ging aan, een blonde man rommelde in een tas, stopte er iets in, opende de deur van de auto, klom eruit, groette de mensen die hem stonden aan te gapen, gooide het portier dicht en liep op Wegener af.

‘Dokter Sascha Jocz,’ zei de blonde man met een enigszins amechtige stem, ‘forensisch geneeskundige dienst Mitte.’

‘Martin Wegener, recherche Köpenick,’ zei Wegener, en hij moest een lange, pijnlijke handdruk ondergaan.

‘Hoofdinspecteur Wegener?’

‘Inspecteur, dokter.’

Deze arts glimlachte niet als hij tijdens zijn werk vreemde handen fjndrukte, dus glimlachte Wegener ook niet. Jocz liet hem weer los en bekeek de pijpleiding, de dode, de glimmende Prius en de zakken met bladeren. Zijn blik ging van rechts naar links over het schouwtoneel en van links naar rechts weer terug. Gescaand, dacht Wegener. Jocz draaide zich om, stapte naar zijn Wartburg, maakte kordaat het deksel van de kofferbak open, haalde daar kordaat een grote metalen koffer uit, sloeg kordaat het deksel van de kofferbak weer dicht, controleerde zijn kapsel in de spiegelende achterraut en haalde teder een hand over zijn scheiding. Hij bestaat bijna alleen maar uit scherpe hoeken, dacht Wegener, een hoekige schedel met een hoekige kin. Daaronder hoekige schouders. In zijn broek waarschijnlijk benen als stalen balken. Gespierde balken om extra kordaat door te kunnen stappen.

‘Wie knettert er zo laat door nacht en wind?’ Lienecke kwam gebukt onder het afzetlint door.

‘Belezen is hij ook nog, onze collega.’ Jocz en Lienecke drukten elkaar stevig de hand zonder een spier te vertrekken.

‘Hallo, Ulf.’

‘Hallo, Sascha.’

Wegener vroeg zich af wie harder kneep, Ulf of Sascha.

‘De startmotor?’ Lienecke bevrijdde zijn hand, om daarmee op

zijn hoofd te krabben. De forensisch arts had gewonnen.

‘Krijgen ze niet voor elkaar. Tenminste niet bij deze serie. En dit is al de tweede dit jaar. Het tandwiel breekt geheid.’

‘Wat kost de startmotor van een Wartburg?’

‘Te veel. Maar bij de nieuwe Agitator is het andere koek.’ Jocicz liet zijn metalen koffer openspringen en haalde er witte beschermende kleding uit.

‘Kent u iemand die in een Agitator rijdt?’ vroeg Wegener en hij keek omhoog. Er waaide een stevige wind door de boomtoppen. Het hele bos begon te ruisen.

‘Ik ken zelfs iemand die in een Phobos Datsja rijdt.’

‘Ik ook,’ zei Lienecke, ‘Achtung Krenz.’

Jocicz grijnsde hoekig en stapte in zijn witte pak.

‘Wat verwacht u van het topoverleg met West-Duitsland over de gasleveranties, inspecteur? Mijn moeder zegt altijd dat alle politici misdadigers zijn. Daar zult u als rechercheur toch ook wel zo uw gedachten over hebben?’

‘Waarschijnlijk heeft uw moeder het bij het rechte eind,’ zei Wegener. ‘Maar één ding is zeker, uiteindelijk wordt niemand gearresteerd.’

‘Daar hebt u gelijk in. Geen van hen wordt gearresteerd.’

‘Lafontaine eet zich in Weimar ongans aan Thüringer worst,’ zei Lienecke, ‘ondertussen maken ze twaalf uur ruzie over de gasprijs en dan vertrekt hij weer. In zijn VW Phaeton met stoelverwarming en een startmotor die het wel doet.’

‘In twaalf uur red je het niet.’ Wegener bekeek de dode, die nu zachtjes heen en weer bewoog in de wind. Het geruis in de boomtoppen was sterker geworden, een soort oceaangebulder. In het licht van de schijnwerpers zweefden bladeren als grote, gouden sneeuwvlokken. ‘Wie krijgt er meer worsten weg? Lafontaine of Achtung Krenz?’

‘Moet je Krenz zien, dat buideldier. Bij worstetwedstrijden laat hij iedereen achter zich.’

‘Dat kost je zes maanden, Sascha.’

‘Ik zei buideldier, niet vetzak. Voor buideldier krijg je maar drie maanden.’

Wegener draaide zich om en keek de duisternis in, hij had ineens het gevoel dat daar nog iemand was, iemand die hem in het vizier had en alles observeerde. Die tegen een eik geleund stond, met een nachtzichtcamera en richtmicrofoon. Die veel kon vertellen over het weinige dat hier de afgelopen uren was gebeurd en slechts hoopte dat deze groep onderzoekers eindelijk klaar zou zijn met zijn zinloze jacht naar sporen die er niet waren, omdat ze allang waren verwijderd. Zodat ook de observator van de observatoren eindelijk naar huis kon.

Ik kan jullie ruiken, dacht Wegener, jullie, spionnen, achter jullie struiken en muren en maskerades, als ik ergens op kan vertrouwen is het mijn neus, jullie stinken, broeders, vanaf zolderkamers, uit kelderboxen, achter vuilniscontainers. Ik heb jullie sigarettenpeuken, jullie af luisterapparatuur, jullie telelenzen en jullie zelfverzekerdheid in de smiezen, vooral dat laatste.

Wegener stond nog steeds voor zich uit te kijken.

Lienecke en de hoekige forensisch arts keken naar hem.

Niemand zei iets.

Geritsel van de bladeren en gebrom van de generator, verder niets. Wie daar ook had gestaan, nu trok hij zich terug, geruisloos, onzichtbaar. Dat zou een goed moment geweest zijn om de vopo's een schop onder hun hol te geven, dacht Wegener, met zaklantaarns het bos in te rennen, tot zich misschien van een van de boomstammen de vluchtende schaduw zou losmaken, die ze toch niet te pakken zouden krijgen, maar waarvan ze dan tenminste wel wisten dat hij er echt was geweest. Een van Lieneckes mannen riep iets, bukte en knielde in de bladeren. Lienecke zette zijn bril op en stapte over het klapperende lint heen.

'Het Duitse bos,' zei Jocz, 'is een bron van vreugde, totdat je er moet zoeken naar vingerafdrukken.'

Wegener liep naar het afzetlint. 'Hebt u er bezwaar tegen als ik uw werk van nabij bekijk?'

'Bij Josef Früchtel in de leer geweest?'

'Tot mijn grote geluk.'

'Dan kan ik natuurlijk geen nee zeggen.'

'Nee,' zei Wegener, 'dat kunt u niet.'

Jocicz plukte aan zijn witte pak. 'In de kofferbak ligt er nog een.'

Nu werden ook de vier schijnwerpers aan de andere kant van de pijpleiding gedraaid. De dode werd ineens van achteren beschenen, de buis werd een vieze cilinder van gebogen plaatstaal, lasnaden en dikke moeren. Opgeschrikte vlinders fladderden in het felle licht. Nu nog levend, morgen komt de koude herfst jullie in je slaap van jullie takken halen, dacht Wegener en hij stapte in het veel te grote kunststof pak. De vopo's wendden zich af en bleven in het donker staan roken.

Jocicz stond bij het afzetlint te wachten. De aanblik van een politie-inspecteur in huishoudfolie maakte het hoekige gezicht een beetje ronder. Jocicz begon te lopen, Wegener liep achter hem aan over de schoongeveegde grond, in een halve cirkel om de betonnen rechterpijler van de pijpleiding heen. Met elke stap werd iets meer zichtbaar van de gehangene, die zich nu aarzelend tot zijn bezoekers wendde, tot hij uiteindelijk een wassen gezicht met rimpels liet zien, een snavelachtige haakneus, borstelige wenkbrauwen en een witte baard. Jocicz bleef voor de dode staan en bescheen hem centimeter voor centimeter met zijn zaklantaarn. Hij schoof de broekspijpen omhoog en onderzocht de bleke, behaarde kuiten. Drukte met zijn gehandschoende duimen in het vale vlees. Maakte foto's van de licht gekromde handen, de verkleurde nagels en de gewrichten. Bestudeerde de afgetrapte schoenen met de aan elkaar vastgebonden veters, zette ze op de foto en zei niets. Van zijn bewegingen was niets hoekigs meer over. Als een kat sloop hij om het slappe lichaam heen, maakte aantekeningen, klom op een ladder, bevoelde met zijn vingers het achterhoofd van het lijk, de grijze haren en het verbaasde gezicht, scheen met zijn zaklantaarn in de dode ogen en kwam weer naar beneden.

Wegener keek toe. Toen Jocicz klaar was, zaten de silhouetten van de twee vopo's roerloos in hun auto, met het hoofd op de borst. De delegatie van het ministerie was aan het overleggen. Lieneckes mannen hadden het hele gebied binnen het afzetlint van bladeren ontdaan. Een van hen stapelde de zakken op twee afgedekte aanhangwagens, de anderen liepen achter de begren-

zing van het klapperende lint met handschijnwerpers door het bos. Reuzenglimwormen die niets zouden vinden, omdat er niets te vinden was.

‘Ga uw gang!’ Jocicz had zijn vriendelijkste stem opgezet.

Wegener probeerde ondanks zijn vermoeidheid een geïnteresseerd gezicht te trekken.

‘U wilde toch meekijken?’ Jocicz schoof de trap wat dichter naar de pijpleiding, klom op de ene rij treden omhoog en maakte een uitnodigend gebaar hem aan de andere kant te volgen. Wegener haalde een paar handschoenen uit de zak van zijn witte pak, trok ze snel aan en voelde hoe de ladder erbij stond.

‘Stabiel,’ riep Jocicz van boven.

‘De wantrouwige inspecteur test de ladder,’ zei Wegener meer tegen zichzelf en hij klom omhoog, tot de rug en nek van de dode veertig centimeter van zijn gezicht verwijderd waren. Nu kon hij de donkere ring zien die de strop in de lange hals had gevretten. Onder hen stond de Phobos Prius als een te vroeg bestelde lijkwagen. Twee deuken in het zwarte dak.

Jocicz keek over de schouder van de gehangene, zijn handen tastten, zijn rubberen vingers klommen langs het strakke touw omhoog, veranderden in een vuist en trokken er kort en stevig aan.

Wegener keek Jocicz direct in de ogen. Jocicz was tegen die blik bestand.

‘Een terechtstelling,’ zei Wegener.

‘Zo ziet het er wel uit,’ zei Jocicz.

‘Of een geënceneerde terechtstelling.’

‘Dat is ook mogelijk.’

‘Wanneer?’

‘Ongeveer achtenveertig uur geleden,’ zei Jocicz. ‘Eerder iets minder. Niet door wurging, maar door een gebroken nek. Ze hebben hem op het dak van de auto gezet en gas gegeven, een val van anderhalve meter, *exitus*.’

‘Oké.’

‘Aan elkaar vastgebonden schoenveters en een beulsknoop met acht wikkelingen, meneer Wegener. Deze man zat tot zijn nek in de problemen.’

‘Dat is me niet ontgaan.’

‘En aan zijn kleren te zien is het een hoge piet.’

‘Absoluut.’

Jocicz streek met zijn hand door zijn haar. Een geel blaadje dat in zijn scheiding was terechtgekomen, zweefde naar beneden. Wegener merkte dat het lijk stonk. Naar zweet, naar muf bederf en langzaam beginnende ontbinding.

‘Wat gaat u nu doen?’

Wegener klampte zich met beide handen vast aan de koude ladder. ‘Een onderzoek instellen. Ik ben tenslotte rechercheur.’

‘Een rechercheur die niemand kan arresteren.’

‘Dat maakt niet uit, er wordt toch nooit iemand gearresteerd,’ zei Wegener en hij klom langzaam de ladder weer af.

Donderdag 20 oktober 2011

2

Wegener deed zijn ogen open, deed ze weer dicht, en weer open. De ventilator hing boven zijn hoofd tegen het plafond geplakt als een rond insect met drie dikke, platte poten. Dit luie beest bewoog nooit, had nog nooit bewogen en zou waarschijnlijk nooit bewegen. Misschien was hij niet eens aangesloten. Wegener probeerde zich te herinneren of Karolina de ventilator ooit in een warme zomer had laten zoemen, om een speelfilmsfeer te creëren. Hij kon niets bedenken. Het ding had er altijd alleen maar voor dood bij gehangen en een langzaam verschuivende schaduw op het plafond geworpen. Een vervormde spinnenschaduw met drie dikke, platte poten.

Hij zocht tastend op het nachtkastje naar zijn Minsk, drukte op de menuknop en hield het oplichtende scherm dicht bij zijn neus: 10:49 uur. Een gemiste oproep om 09:53 uur, *W.B. kantoor*. Borgs wachtte nu al een uur tot hij terugbelde, met tweehonderd foto's van de plaats delict voor zich uitgespreid, de getuigenverklaring van jager huppeldepup gehoord hebbende, en met de onverzettelijke vastberadenheid waarmee hij al achttien jaar dossiers van de bureaus van zijn afdeling liet verdwijnen wanneer er politieke windhozen aan de horizon verschenen. Wegener bedacht hoezeer hij het in dit geval eens was met de verdwijntrucs van Borgs. Hij draaide zich op zijn buik, drukte zijn gezicht in het kussen, trok de deken over zijn hoofd en rekende uit hoe lang dit pijpleidingverhaal hem nog zou bezighouden: realistisch gezien acht uur. Dan had K5 het overgenomen, er een geheimhoudingscode op geplakt, dossier gesloten, klaar. Of het ging meteen naar de Normannenstraße, veiligheidsdienst, interne afdeling. Jocz mocht het sectierapport afstaan, Lienecke de resultaten van het sporenonderzoek, hijzelf het wekenlange raadspelletje, het ver-

hoor van wandelaars, ruiters, paddenstoelenzoekers, simpele zielen die de pijpleiding bewaakten, het gekibbel met het ministerie van Energie over recherchewerk in het verboden gebied en de hele verdere rataplan. En dan de verklaring waarin ze zich tot geheimhouding verplichtten op grond van het bijzondere onderzoek status III, een dun, geel papier met een heleboel klein gedrukte dreigementen, die liepen van terugzetten in rang via ontslag tot Bautzen. Dan kon iedereen die er de avond daarvoor bij was geweest zijn handtekening zetten, omdat ze hun baan niet wilden verliezen en evenmin veroordeeld wilden worden tot een gevangenisstraf wegens het verraden van een geheim en daarom *vanaf nu met niemand – niet met familieleden/aangetrouwde personen en/of bij het betreffende onderzoek betrokken collega's – over de gebeurtenissen in dezen, noch over de bijkomend optredende omstandigheden zouden spreken of anderszins communiceren*. Bij de zinsede *anderszins communiceren* moest Wegener altijd denken aan rooksignalen. Misschien vanwege het indianententenkamp dat vroeger elke zomer op initiatief van Tobias Kirchhoff voor de FDJ werd georganiseerd, ergens in Mecklenburg. Wegener stelde zich Jocicz, Lienecke en de spoorzoekers voor, in een kring rond een walmend kampvuur in Neustrelitz, ieder met een deken in zijn hand, in een poging over de dode aan de pijpleiding *anderszins te communiceren*. Jocicz schreef met rookwolken in de avondlucht: Geloof me, mannen, aan elkaar vastgebonden schoenveters, een strop met acht wikkelingen, dat waren ZIJ, onmiskenbaar, verdomme. En Lienecke, wapperend: Overduidelijk, niets gevonden in de bladeren, geen enkele aanwijzing! En precies dát is de aanwijzing. De enigen die zo netjes te werk gaan, dat zijn ZIJ! En alle spoorzoekers met synchroon wuivende bewegingen als een koor in een tragedie: Geen enkele aanwijzing! Dat is de aanwijzing!

Wegener gooide de deken van zich af, stond kreunend op, zette het raam op een kier en slofte naar de badkamer. Vanuit de laatste nog werkende plafondspot scheen een spaarzaam straaltje licht op de wastafel. Toilet en badkuip bleven in een groen betegelde duisternis. Op de spiegelkast stond Karolina's oude spuitbus met deodorant, een zalmkleurige, glimmende fallus met het opschrift

ACTION. De laatste actie in onze relatie, had Karolina ooit een keer gezegd, waarop Wegener antwoordde: ten eerste was dat een rotopmerking en ten tweede komt er aan déze Action nooit een einde, maar is hij de rest van je leven beschikbaar voor je, pallets vol, bij de Konsum, met veel solidariteit geproduceerd door het *kombinat* Lichaamsverzorging. En toen Karolina weer: iets waar jij nog nooit van gehoord hebt. En Wegener: ik ruik naar man. Karolina: ja, dat ruik ik. En nu kon hij het al een jaar niet opbrengen de lelijke spuitbus weg te gooien die hem in zijn badkamer zalmroze stond aan te kijken. Die elke ochtend in het schijnsel van de half invalide lamp stond te stralen als een schlagerartiest op zijn retour die op het podium in het park van Eisenhüttenstadt een oud lied aanhief over de pijn van het verlies, waarvoor niemand gespaard bleef.

Wegener leunde met beide handen op de wastafel en bekeek in de spiegelkast een gezicht dat al zesenvijftig jaar het zijne was. Ondanks haakneus, naar achteren wijkend lichtblond haar en iets te ronde wangen vond hij vaak dat dit gezicht er best goed uitzag. Vandaag niet. Vandaag leek het wel of deze honderdduizend keer bestudeerde tronie zonder contouren was, niet ter zake deed, buitenproportioneel en lachwekkend was door de rode striemen die de plooiën van het beddenlaken erin hadden achtergelaten, een verkreukelde landkaart waarop weinig gewonnen en veel verloren veldslagen stonden aangegeven. Inspecteur Hangwang. Hier miste Karolina niets aan, dacht Wegener en hij wist dat hij net zo vaak het tegendeel had gedacht, voor dezelfde spiegel, met dezelfde vouwen van het laken op zijn voorhoofd. Hij draaide de spuitbus zo dat het woord ACTION niet meer te zien was en zette de radio aan. Jan 'Schmuso' Hermann, kondigde de altijd opgewekte stem van de presentator aan, de koning van de DDR-schlagerzangers met zijn nieuwste hit *Echt waar, de tijd haat de liefde*. Nietszeggende akkoorden begonnen.

Vergeet niet, zei de stem van Früchtel in zijn hoofd, mannen zijn net houten vloeren: hoe ouder ze worden, hoe mooier. Vrouwen zijn net houten vloeren onder een open dak: in de loop van de tijd rotten ze onherroepelijk weg.

Wat mis ik het toch, dat verbale spookrijden van jou, dacht Wegener.

Onder de dampend hete douche probeerde hij het geblè van Jan 'Schmuso' Hermann te negeren en hij stelde zich het gesprek voor dat hij binnenkort met de mannen van K5 zou hebben, met bijbehorende eierdans. De verdenking dat het bij de moord op de pijpleidingdode niet om een privégenoegeen ging, hing zo overduidelijk in de lucht als de lichtreclame van Goldkrone op de Alexanderplatz. De afschuwelijke vrees waaraan nooit gedacht had mogen worden stond nu in metershoge neonletters geschreven, knipperde afwisselend rood en groen, wegstijgen was onmogelijk. Dus zaten de heren waarschijnlijk met hun afgemeten begrafenisgezichten op de blauw gestoffeerde kantoorstoelen van Borgs en dreunden ze uit het hoofd geleerde dienstvoorschriften op, doodsbenauwd om iets onbegrijpelijks te zeggen. De taal van de sprakeloosheid, communicatie volgens het Oosten. En ze zouden allemaal voortdurend naar Borgs zitten gluren. En Borgs zou in zijn vensternis tronen als een volgevreten monnik, de handen gevouwen voor zijn bolle buik, schijnbaar slapend, in elk geval permanent zwijsend.

Wegener had twee keer meegemaakt dat Borgs op een dergelijke manier in verlegenheid was gebracht, beide keren in het geval van voorbereidende handelingen voor het ontvluchten van de republiek. Beide keren gestrand door een ongeluk met dodelijke afloop voordat tot de daad overgegaan had kunnen worden. Beide keren was Borgs tijdens de besprekingen met de speciale eenheden veranderd in een zwijsende kloosterbroeder, had hij de mannen in hun grijze pakken laten praten, had hij geluisterd naar de onbeholpen woordenbrij en de in bedekte termen geuite zinspelingen en niets gezegd. Naamloze kolonels voorzagen de mannen van K5 van onderzoeksresultaten, overhandigden bevindingen, sloegen dossiermappen dicht. Oeroude spelletjes volgens nooit veranderde regels. Op het laatst had Borgs de hele bende er met niets anders dan zijn vriendelijke doggenkop uitgebond. Zonder ook maar één zin gebluft te hebben.

Walter, je hebt jezelf keurig omhooggezwegen, dacht Wegener

en hij draaide de hete kraan dicht. Je mond kunnen houden is de ware kunst van een afdelingschef. Toen zag hij een teek op zijn rechterkuit. Een klein, zwart bolletje, dat zojuist zijn eerste en laatste douche van zijn parasietenleven had genomen.

Op de versleten zwart-wit geblokte vloer in de hal van het hoofdbureau had Wegener nog altijd de neiging de lengte van zijn passen af te stemmen op het patroon. Hij probeerde de neuzen van zijn schoenen precies op de rand van een vierkant te zetten, wat leidde tot een oud probleem: passen met de lengte van één vierkant waren te kort, passen over twee vierkanten te lang. Trippelen of schrijden, dat waren de alternatieven. Wegener had meer zin in schrijden. Wanneer had je nou een zaak die je meteen de eerste dag al op de specialisten kon afwentelen? Met reuzenpassen liep hij op het voorvertrek van Borgs' kantoor af en hij boekte meteen de eerste overwinning van deze dag: de punt van zijn linkerschoen kwam op de rand van het laatste vierkant terecht en raakte tegelijkertijd de deur. Touché.

Christa Gerdes deed geen moeite om op te kijken van haar monitor, ramde in plaats daarvan liever cijfers op haar oude Robotron Kappa, waarbij haar kapsel dat eruitzag als een bontmuts op en neer wipte. Ze stak alleen even een knokige arm uit, een rimpelige wegwijzer richting rechtdoor. Vrouwen zijn houten vloeren onder een open dak, hoorde Wegener Früchtel fluisteren. Hij klopte op de open deur en zag meteen dat hij het bij het rechte eind had gehad: het bureau in de vensternis lag bezaaid met foto's van de pijpleiding, de bosgrond, het touw, de auto met het gedeukte dak en een gezicht dat er in het gele licht van de bureaulamp op de een of andere manier levendiger uitzag dan een paar uur geleden in het bos.

Wegener haalde diep adem en betrad het hol van de baas, de donkere kamer, de rookkast of hoe dit vergeelde vertrek ook werd genoemd, het was allemaal van toepassing, hier duurde geen enkele bespreking langer dan een kwartier.

'Martin.' Borgs drukte het stompje van zijn cigarillo fijn in een klein kartonnen bakje. De irritatie over de moord bij de pijp-

leiding stond op zijn ronde gezicht geschreven. Wagonladingen onaangename kwesties kwamen op zijn afdeling af, terwijl het allemaal zo mooi had kunnen zijn, een rustige ochtend in oktober, zonder oude, volgens bizarre rituelen opgehangen mannen.

‘Nog vier weken tot het topeverleg, Martin. En nu dit.’

‘We schijnen de gasdeviezen dringend nodig te hebben.’ Wegener duwde de deur in het slot en wees naar het smeulende kartonnen bakje. ‘Nu we ons ook al geen asbakken meer kunnen veroorloven.’

‘Mijn Christa,’ zei Borgs trots en hij liet zich weer in zijn stoel zakken. ‘Als ze iets uitroeit, dan meteen iets existentieels.’

‘Er bestaan dus nog consequente vrouwen.’

‘En wat denk jij?’ Borgs vouwde zijn handen voor zijn ronde buik.

‘Wat betreft de gasdeviezen of onze man hier?’

‘Of misschien bestaat er een link tussen die twee?’

Wegener trok een van de blauw gestoffeerde stoelen naar het bureau en ging zitten. ‘Het lijkt er aan alle kanten op dat we een probleem hebben.’

‘Wij hopelijk niet.’ Borgs liet zijn blik over de foto’s glijden. ‘Aan de Werdersche Markt krijgen ze een rolberoerte als ze deze geschiedenis horen, geloof me.’

‘Is K5 al op de hoogte?’

‘Nog even niet. Ik heb dit nog maar twee uur op mijn bureau liggen, vandaar. Bovendien wilde ik eerst met jou praten.’

‘Openlijk?’

‘Onder vier ogen. Zoals je ziet.’ Borgs stak een nieuwe cigarillo op, nam een trek en hees zijn korte, dikke benen op de linkerhelft van het bureau. In beide zolen zat een mooi rond gat.

Wegener trok zijn jas uit en hing hem over de stoelleuning.

‘Laten we eens kijken wat we hebben,’ zei Borgs. Hij smakte en blies een mondvul rook richting plafond. ‘Het lijkt van een man van rond de tachtig. Doodsoorzaak een gebroken nek, opgehangen aan de noordelijke hoofdleiding, in de buurt van de sectorgrens. Suicide uitgesloten. De plaats delict zo schoon als de reet van een zeemeermin.’

‘Schoner kan niet,’ zei Wegener.

‘Schoner is volkomen onmogelijk,’ bevestigde Borgs. ‘En midden in deze alomvattende reinheid laat iemand sporen na die onmiskenbaar zeggen: hier hebben voormalige kaderleden van de Stasi een vermeende verrader om zeep geholpen. Aan elkaar vastgebonden schoenveters, een beulsknoop met acht wikkelingen. Dit is de manier waarop de veiligheidsdienst met zijn eigen mensen afrekende. De laatste keer is ongeveer twintig jaar geleden, tijdens de reanimatie van onze geliefde DDR. Denken we. Niemand weet het zeker. Mensen hebben het er alleen maar over als het hun goed uitkomt, en dan ook nog terloops. Dus. En over een maand komt Lafontaine om deze failliete tent te redden. Als deze tent zich tenminste netjes gedraagt. Alleen lijkt het op dit moment wel of deze tent iets heel vervelends heeft gedaan. Wat is dit voor toneelstuk, Martin? Wie probeert ons hier een hak te zetten?’

Wegener wuifde rook van de cigarillo uit zijn gezicht. ‘Deze moorden op verraders, zijn dat geruchten of zijn die echt gebeurd?’

‘Dat moet je mij niet vragen.’ Borgs haalde zijn brede schouders op. ‘Ik ben nooit iemand tegengekomen die dat weet. Maar dat maakt voor ons nu ook niet zoveel uit. De aanwijzingen zijn toch min of meer duidelijk.’

‘Aan elkaar vastbinden van de schoenveters: voor ons kun je niet weglopen. Dat begrijp ik nog wel. En de beulsknoop?’

‘Er acht keer omheen gewikkeld.’ Borgs stak acht kleine, dikke vingers op in de rookwolk. ‘8 februari 1950. Oprichting van het ministerie voor Staatsveiligheid. Je zou het een herinnering aan de idealen van toen kunnen noemen. Aan de traditie van broederschap.’

‘Gestoorde gekken waren het.’

‘Gevaarlijke gestoorde gekken.’

Wegener hoestte. ‘Twee mogelijkheden. Onze man zat bij de Stasi, heeft iets verkeerd gedaan en toen wilden ze van hem af. En meteen een signaal afgeven. Als boodschap naar binnen, zullen we maar zeggen. En dus brengen ze de oude methode weer

tot leven, zodat iedereen bij de club weet: dit gebeurt er als je ons belazert.’

‘Klinkklare onzin.’ Borgs schudde zijn hoofd. ‘Die man is rond de tachtig! En ook al ruimt de geheime dienst nog steeds mensen uit de weg, wat in het kader van de internationale verdragen eigenlijk helemaal niet meer kan, dan toch niet op deze manier. En ook nog eens vier weken voor het topoverleg. Als ook maar op één manier aantoonbaar blijkt dat de rechtsstaat geschonden is, dan gaat hier het licht uit. Tweede mogelijkheid?’

‘Iemand probeert de veiligheidsdienst wat in de schoenen te schuiven door hun oude methoden weer van stal te halen.’

Borgs smakte, rookte, smakte. ‘Als ik de Stasi van iets wil betichten, dan moet dat openbaar worden, dan moet er een schandaal ontstaan. Maar hoe dan? En wie doet dat? Vanavond neemt K5 het onderzoek over. Dan krijgt het een speciale status en komt er niets over naar buiten. En het is vrijwel ondenkbaar dat Schily morgen met het verhaal naar de *Aktuelle Kamera* rent.’

‘Dat zou inderdaad een verrassing zijn.’ Wegener stond op, trok het zware gordijn een eindje opzij en deed de oude dubbele ramen open. Er waaide koude lucht de kamer in, die de stank van de rook verving door de stank van vet. Op de Lechnerallee deed een witte Phobos II Universal verwoede pogingen in te parkeren, het kale hoofd van de bestuurder stak uit het raampje, draaide naar rechts, naar links, een besluiteloze, huidkleurige buil. Midden op de buil zat een pleister. De Universal stond dwars, gaf het op en scheurde weg.

‘Misschien waren het wel die lui van vroeger,’ zei Wegener.

‘Wat bedoel je daarmee, die lui van vroeger?’

‘Voormalige kaderleden. Die in 1989 en 1990 zo te werk zouden zijn gegaan. Die ten tijde van Honecker een goede positie hadden. Toen kwam de reanimatie, hun Erich ging met pensioen, Krenz werd de eerste man, Schily loste Mielke af en in het kader van hervorming en vernieuwing kwamen ze op straat te staan. En toen stond er een rekening open.’

‘Theoretisch mogelijk,’ bromde Borgs. ‘Maar eenentwintig jaar is een verdomd lange tijd. Waarom nu pas?’

‘Misschien had onze schoenveterman zich heel goed verstopt.’ Borgs leek niet tevreden. ‘En dan toch nog deze hele encenering? Wie zou dat tegenwoordig nog afschrikken?’

‘Andere verraders van destijds. Geen idee. Misschien hebben ze het ook alleen maar uit principe gedaan. Maar ja, het blijft speculeren zolang we niet weten of de oude man wel bij de veiligheidsdienst zat.’

‘We moeten er eerst achter zien te komen wie die man eigenlijk is.’

Wegener ging weer zitten. ‘En als het alleen om de pijpleiding gaat? Om het topperleg?’

‘Daar heb ik ook al aan gedacht. De Russische maffia. Een oude gek die zijn smeergeld niet heeft afgedragen. Maar de Russen doen dat anders.’

‘Op zijn Russisch.’

‘Bijvoorbeeld. Wat denk je van die deuken in het dak van de auto?’

‘Improvisatie. Of nog een symbool dat alleen insiders begrijpen. Maar waarom hebben ze de nummerborden meegenomen?’

‘Geen idee.’ Borgs liet zijn benen van het bureau glijden. ‘Ik vind vooral één ding belangrijk: aan de Werdersche Markt zullen ze deze affaire heel gauw onder de loep nemen. Het Centraal Comité zal er hoogstpersoonlijk zijn neus in steken. Wat voor ons betekent dat wij precies gaan doen wat we moeten doen. Niet meer en niet minder. Ik moet Kallweit niet nog meer munitie geven, alleen omdat hij de diensten meer bevoegdheden wil toebedelen.’

‘Dan ben ik nu klaar.’

‘Bijna.’ De norske dog Borgs veranderde in een listige dog Borgs. ‘Vannacht hebben ze een envelop in de jas van de dode gevonden. Ze zijn nog op zoek naar vingerafdrukken.’ De listige dog schoof alle foto’s aan de kant, ging met zijn wijsvinger over de bureauonderlegger en bleef bij een aantekening hangen. ‘De envelop is handgeschreven en gericht aan een zekere Emil Fischer, alleen de naam, geen adres, geen postzegel, niets. In de envelop zat een vel papier, een computeruitdraai. De tekst: *Beste burens,*

beste kameraden, op zaterdag 22 oktober 2011 vieren wij onze verjaardagen. Mocht het een beetje lawaaiig worden, dan vragen wij om uw begrip. Met vriendelijke groet, M. Radecker en I. Dedelow, 16^e verdieping.

‘Dan zou de dode Fischer kunnen zijn,’ zei Wegener.

‘Of een van de afzenders, wie het niet meer is gelukt om de envelop bij Fischer in de bus te doen.’

‘Kan ook.’

‘Misschien heeft gewoon iemand Fischers brievenbus opengebroken, je weet het niet. Christa is al gaan zoeken: Radecker, Dedelow en Fischer bestaan in deze combinatie slechts één keer. In de Ludwig Rennstraße 32.’ Borgs hees zich uit zijn stoel, waggelde naar het raam, deed beide vensters weer dicht en trok het gordijn recht. ‘Jij gaat hier vandaag nog achteraan, misschien krijg je meer duidelijkheid over de identiteit of hoor je wat van de burens, dan staan we niet met lege handen. Graag een uitvoerig verslag, in welgekozen bewoordingen.’

‘Morgenavond?’

‘Morgenmiddag op zijn laatst. Dan handelen we volgens voorschrift, tot ze ons de zaak uit handen nemen. Ik ga zo in gesprek met de heren. En als ze jou nog willen zien, Martin, waar ik van uitga, dan geef ik je een goede tip.’

‘Bek houden,’ zei Wegener.

‘Leren van Borgs betekent leren overwinnen.’ De dog plofte tevreden neer in zijn stoel.